

ЗМІСТ І ЗАСАДИ ЗРІВНОВАЖЕНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

***Анотація.** Представлено результати досліджень еволюційного шляху формування адекватного реальності розуміння сутності і змісту теорії і концепції зрівноваженого розвитку як найбільш доцільного і реального шляху розвитку сільських територій, а також можливостей і шляхів її формування.*

***Ключові слова:** зрівноважений розвиток, сільські території, теорія, концепція.*

Постановка проблеми. Господарська діяльність практично завжди відбувається у природному середовищі і пов'язана із використанням його засобів, які становлять умову *sine qua non* її здійснення, тому вона не може бути спрямована виключно на максимізацію прибутку. Проблема полягає в тому, що господарська діяльність, яка здійснюється в рамках концепції зрівноваженого розвитку, повинна враховувати потреби навколишнього природного середовища, необхідність підтримування його багатой різноманітності та реалізації засад соціальної справедливості. Маючи це на увазі, принципово важливим слід вважати намагання здійснювати господарську діяльність на основі і з врахуванням змісту і засад зрівноваженого розвитку, які становлять детермінанту і умову цього розвитку, що й створює широке поле для проведення наукових досліджень зазначеної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування адекватного реальній суті змісту теорії і концепції зрівноваженого розвитку сільських територій постійно перебуває в зоні особливої уваги українських та зарубіжних вчених економістів-аграрників, серед яких В.Амбросов, А.Боцян, Г.Вест, В.Витронжек, В.Горлачук, Б.Данилишин, Б.Джіклінг, В.Зіновчук, Б.Клепацький, Г.Ковальський, В.Ліс, В.Люхт, П.Макаренко, Б.Ракочи, Дж.Робінсон, П.Саблук, М.Ступень, М.Хвесик, І.Червен, В.Шебанін, Й.Яблонський, В.Юрчишин та низка інших. Однак, висока динамічність процесів розвитку регіонів, зокрема їх сільських територій, об'єктивно

обумовлене зростання значимості дотримання рівноваги між різними напрямками цього розвитку спричиняють все більше підвищення рівня необхідності продовження досліджень у напрямі обґрунтування єдиної цільної і комплексно обґрунтованої теорії зрівноваженого розвитку, якої на сьогодні все ще немає, що і обумовлює високий рівень актуальності наукових досліджень у зазначеному напрямі і створює достатньо широке поле для їх здійснення.

Ціль роботи. Завданням даної статті є представлення результатів досліджень еволюційного шляху формування адекватного реальності розуміння сутності і змісту теорії і концепції зрівноваженого розвитку як найбільш доцільного і реального шляху розвитку сільських територій, а також можливостей і шляхів її формування.

Виклад основного матеріалу. В економічній літературі є думка, що теорії зрівноваженого розвитку взагалі не існує: «Теорія повинна мати визначений предмет досліджень і термінологію, в рамках яких визначаються основні категорії, властиві даній теорії, методологію, тобто спосіб чи способи аналізу предмету досліджень, а також успішно нагромаджені результати досліджень. Такої теорії ми не маємо... Маємо вже багато програм зрівноваженого розвитку, але все ще не маємо знарядь їх реалізації в якості добрих, цільних і переконливих теорій» [4, с.94-95].

Подібну думку можна зустріти і у Г. Веста: «...Існуючі підходи (до зрівноваженого розвитку) в значній мірі не охоплюють сутності довготривалого характеру зрівноваженості, а саме всебічної пов'язаності і залежності між енергією, ресурсами, середовищними, економічними, суспільними і політичними системами» [5, с.11-13].

Останні два століття є періодом в історії людства, який, хоча й характеризується покращенням якості і стандартів життя, однак супроводжується також зміною стосунку до природного середовища і його ресурсів. Господарський і соціальний розвиток здійснювався коштом надмірної експлуатації природних ресурсів, що є проявом «інструментального» трактування природного середовища. Крім загроз для середовища, які є

наслідком неконтрольованого і швидкого господарського розвитку, дійшло до ескалації ступеня соціальних нерівностей в глобальному масштабі та поглиблення і до того значних різниць у цивілізаційному розвитку окремих частин світу.

Як відповідь на ці загрози у другій половині ХХ століття сформульовано концепцію зрівноваженого розвитку, яка передбачає оптимальне погодження екологічних, соціальних і економічних цілей та рівночасне і рівномірне вирішення завдань, що виникають із необхідності досягнення зазначених цілей. Охорона середовища, соціальний і господарський розвиток не можуть утворювати незалежних площин існування людства. Вони об'єктивно повинні взаємно проникатись один іншим. Лише в такому випадку можна говорити про зрівноважений розвиток в повному значенні цього терміну. Не може бути вповні можливим соціальний розвиток без одночасного господарського та екологічного розвитку, економічний – без соціального і природного, екологічний – без соціального і господарського» [2, с.66]. Тому концепція зрівноваженого розвитку об'єктивно має перспективний характер і направлена на реалізацію цілей, наслідки досягнення яких будуть матеріалізовані у можливо найближчому майбутньому.

Виникнення і еволюція концепції зрівноваженого розвитку має вже свою історію. Вперше концепція зрівноваженого розвитку була сформульована і представлена у 1972 р. на Конференції ООН «Маємо лише одну Землю» у Стокгольмі [6, с.184].

В ході конференції сформульовано Декларацію, згідно якої людина має невід'ємне право до свободи, рівності і відповідних умов життя в середовищі, яке дозволяє їй мати гідність і жити у добробуті [3].

У 1987 р. Світова Комісія Середовища і Розвитку ООН дещо розвинула Декларацію в тому напрямі, що доповнила її положенням про те, що у зрівноважений розвиток передбачає можливість задоволення потреб сучасного покоління без зменшення шансів прийдешніх поколінь на їх задоволення [7; 8]. Визначені при цьому три глобальні проблеми – охорона природного

середовища, соціальний розвиток та економічне зростання – визначили спосіб мислення і розуміння зрівноваженого розвитку, властивий сучасній цивілізації [1, с.298-299]. З цього часу розуміння суті зрівноваженого розвитку вживається без значних змін у всіх відповідних міжнародних документах.

У 1992 р. у Ріо-де-Жанейро на Конференції ООН «Середовище і розвиток» за участі представників 180 країн (через масштабність заходу та важливість проблеми конференція одержала назву «Саміт Землі») в числі інших було прийнято документ під назвою «Мапа Землі», у якому зрівноважений розвиток визначено як такий, що задовольняє потреби сучасних жителів Землі, при цьому запевняє прийдешнім поколінням можливості реалізації їх власних потреб і у всіх сферах економіки відбувається у гармонії з природним і соціально-культурним середовищем. Прийнято було також Глобальну Програму Дій, так звану “Agenda 21”, метою якої є початок нової ери зрівноваженого розвитку, узгодженого із потребами охорони природного середовища. Згідно з цією Програмою, світова економіка повинна задовольняти потреби і прагнення людини, але її розвиток повинен здійснюватись в межах асимілятивної здатності планети.

У 2002 р. у Йоганнесбурзі відбувся черговий Саміт Землі, цього разу під гаслом «Зрівноважений розвиток», у ході якого було сформульовано декларацію про те, що зрівноважений розвиток є єдиним шляхом, який може допровадити до покращення якості життя всіх людей без хижацької експлуатації природних ресурсів Землі [9].

Поняття зрівноваженого розвитку сільських територій (регіонів) відображає основні ідеї, закладені у результатах рішення відомого Саміту-1992 у Ріо-де-Жанейро (*sustainable development of rural areas*). Його зміст корінним чином відрізняється від змісту поширеного у нас словосполучення “сталий розвиток» і означає оптимально збалансований розвиток основних складових сфер сільських територій – економічної, соціальної та екологічної. В такому трактуванні зміст зрівноваженого розвитку найбільше наближається до польського варіанту – *«zrównoważony rozwój obszarów wiejskich»*. Звичайно, що

розвиток кожної із наведених складових в оптимальному варіанті повинен мати власне «сталій» (але краще – «стабільний», в розумінні – «постійний»!) характер.

Концепція зрівноваженого розвитку передбачає можливість здійснення господарської діяльності людиною при забезпеченні одночасного обмеження його негативного впливу на природне середовище. Господарська діяльність, що реалізується в рамках зрівноваженого розвитку, поза господарським розвитком повинна враховувати регенераційні можливості відновлюваних природних ресурсів та абсорбційні властивості і можливості природного середовища. Це означає, що економічне зростання, яке досягається коштом природного середовища, відображає порушення вимог і засад концепції зрівноваженого розвитку.

Головною метою сьогодення в Україні є те, що для вибору правильного шляху розвитку країни в майбутньому потрібно, щоб наша суспільно-економічна система була гармонічно вмонтована в систему природного середовища з тим, щоб можна було раціонально використовувати його засоби для потреб сьогоденних і прийдешніх поколінь. Але, оскільки ринок як економічний механізм є позбавлений елементів соціальної справедливості, зазначеної гармонії неможливо досягти виключно через ринковий механізм, що обумовлює об'єктивну необхідність участі держави у вирішенні цих питань. Тому зрівноважений розвиток сільських територій повинен стати сформованим пріоритетним напрямом державної аграрної політики в Україні.

Основною функцією держави у регулювання дальшого розвитку сільського господарства країни на основі активного поширення агрохолдингової форми господарювання як найбільш перспективної є створення умов, за яких ці підприємства, володіючи потужним потенціалом і капіталом, мали б економічну зацікавленість у розвитку соціальної та екологічної сфер сільських територій. Очевидно, цього можна досягти, якщо налагодити відносини держави, сільськогосподарських підприємств (в т.ч. і в першу чергу - агрохолдингів) і населення сільських територій таким чином,

щоб рівень добробуту сільського населення був вирішальним чинником ефективного функціонування цих сільськогосподарських підприємств. Це автоматично створить необхідний рівень зазначеної економічної зацікавленості сільськогосподарських підприємств у сприянні стабільному і збалансованому розвитку всіх сфер сільських територій, тобто – у їх зрівноваженого розвитку.

Висновки. На сьогодні екологічний, соціальний і економічний розвиток становлять проблематику, яка поширюється за межі окремих держав. Цей аспект є незмірно істотний в часи глобалізації світу і посилення взаємозалежності країн у багатьох площинах їх діяльності, що обумовлює перетворення багатомірної міжнародної кооперації із допоміжної у необхідну для реалізації концепції зрівноваженого розвитку.

Концепція зрівноваженого розвитку в жодній мірі не є запереченням прогресу у сфері економічної активності людини. Вона є закликом і ефективним шляхом до забезпечення дотримання рівноваги та поміркованості у використанні природних ресурсів і здійсненні господарських процесів. Адже господарська діяльність не може бути реалізована у повному відриві від природного середовища, рівно як і від середовища соціального, і вже з впевненістю не може здійснюватись у спосіб, який вся активність підприємця спрямовує на одержання зиску, який стає ціллю самою в собі. Господарська діяльність, яка здійснюється в рамках зрівноваженого розвитку – це щось більше, ніж тільки засіб одержання зиску тому, хто цю діяльність здійснює. В першу чергу господарська діяльність повинна бути спрямована на покращення природного середовища, підтримку біологічного різноманіття, запевнення людям джерел утримання, створення їм умов для підвищення рівня їх життя, але це також і створення передумов для формування можливості задоволення потреб прийдешніх поколінь.

Основним завданням у процесі подальшої трансформації аграрної економіки України повинно стати створення умов для усестороннього задоволення інтересів населення сільських територій. Йдеться не про протиставлення інтересів держави і селян, а про те, що в умовах трансформації

аграрного сектора економіки і його реформування державні інтереси в цій сфері можуть бути реалізовані на практиці лише через задоволення інтересів селянства. Основою формування перспективи села України об'єктивно повинна бути оптимізація пріоритетних напрямів зрівноваженого розвитку сільських регіонів.

Література.

1. Bocian A. F. Warunki i możliwości realizacji rozwoju zrównoważonego. Szanse Polski / A. F. Bocian // *Rozwój regionalny a rozwój zrównoważony.* – Białystok, 2008. – S. 292-303.
2. Kowalski G. Zrównoważony rozwój jako naczelną zasadą ustrojową Rzeczypospolitej Polskiej / G. Kowalski // *Prawo i Środowisko.* – 2010. – № 1. – S. 61-78.
3. Report of the United Nations Conference on the Human Environment: Document A /Conf./48.14/Rev.1, Ch.1. – New York, UN. – 1972. – 437 p.
4. Sadowski A. Rozwój zrównoważony jako proces społeczny / A. Sadowski, B. Poskrobko // *Obszary badań nad trwałym i zrównoważonym rozwojem.* – Białystok, *Ekonomia i Środowisko.* – 2007. – S. 87-99.
5. West G.B. Integrated sustainability and the underlying threat of urbanization / G.B. West, H.J. Schellnuber, V. Vjilins, N. Stern, V. Huber, S. Kadner // *Global sustainability. A Nobel Cause.* – Cambridge, University Press. – 2010. – P. 3-18.
6. Wytrązek W. Wdrażanie zasady zrównoważonego rozwoju w działaniach samorządu terytorialnego / W. Wytrązek // *Rozwój zrównoważony na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym – doświadczenie polskie i możliwości ich stosowania na Ukrainie.* – Lublin, 2006. – S. 179-18.
7. <http://www.johannesburgsummit.org>.
8. <http://www.poznaumyonz.pl/index.php?document=41>.
9. <http://www.un.org/documents/ga/res/42/ares42-187.htm>.

Аннотація. Представлено результати досліджень еволюційного пути формування адекватного реальності розуміння сутності і змісту теорії і концепції збалансованого розвитку як найбільш цілесобразного і реального пути розвитку сільських територій, а також можливостей і способів її формування.

Ключевые слова: збалансоване розвиток, сільські території, теорія, концепція.

Summary. The results of investigation of evolutionary way of adequate to reality understanding of essence and content of sustainable development theory and conception as the main reasonable and real way of rural areas development as well as possibilities and ways of its formation are presented.

Key words: sustainable development, rural areas, theory, conception.

УДК 330.322.5

Череп О. Г.
к. е. н., доцент НФ
Запорізького національного університету

ЧИННИКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

Анотація. Досліджено процес інвестиційної діяльності промислових підприємств Запорізької області за 2009- 2011 рр. Визначено витрати на інноваційні програми за 2008-2011рр та проблеми підвищення інвестиційної активності промислових підприємств Запорізької області. Запропоновано заходи щодо розв'язання інвестиційної проблеми промислових підприємств Запорізької області.

Вступ. Провідна роль інвестицій у суспільному виробництві зумовлюється тим, що вони трансформуючись у елементи реального капіталу, формують матеріальну основу суспільного виробництва та створюють реальні передумови для розширеного відтворення.

По-перше, саме з активізації інвестиційної діяльності у фазі депресії починаються процеси оновлення морально застарілого основного капіталу і подолання економічної кризи.

По-друге, інвестиційний процес, перетворюючись у процес систематичної реалізації інновацій, впроваджує у виробничий процес найновіші досягнення науково-технічного прогресу. Саме інвестиції стають визначальним фактором економічного розвитку та головним рушієм зростання протягом середнього та